

De I.L.Caragiale

Sînt peste douăzeci de ani de-atunci. Locuiam într-o casă unde trăsesese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfîrșise: era toamnă, și aceste păsări călătoare se-ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzîndu-mă că citeam într-una, actorul îmi zise cu un fel de mîndrie:

— Îți place să te ocupi cu literatura... Am și eu un băiat în trupă care citește mult; este foarte învățat, știe nemțește și are mare talent: face poezii; ne-a făcut cîteva cuplete minunate. Eu crez că ți-ar face plăcere să-l cunoști.

Și-mi povesti cum găsisese într-un otel din Giurgiu pe acel băiat — care slujea în curte și la grajd — culcat în fîn și citind în gura mare pe Schiller.

În ieslele grajdului, la o parte, era un geamantan — biblioteca băiatului — plin cu cărți nemțești. Băiatul era foarte blînd, de treabă, nu avea nici un vițiu. Era străin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare.

Actorul îi propuse să-l ia sufler, cu șapte galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie. Își luase biblioteca și acuma se afla în București. Seara trebuia să vie la directorul lui — astfel puteam să-l văz. Eram foarte curios să-l cunosc. Nu știu pentru ce, îmi închipuiam pe tinărul aventurar ca pe o ființă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

În închipuirea mea, văzându-l în revoltă față cu practica vieții comune, găseam că disprețul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum că omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deși în genere teoria de la care plecam eu ca să gândesc astfel — că adică, un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii — era pripită, poate chiar de loc întemeiată, în speță însă s-a adeverit cu prisos.

Tînărul sosi. Era o frumusețe! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre; o frunte înaltă și senină; niște ochi mari - la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zîmbet blînd și adînc melancolic. Avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

-Mă recomand, Mihail Eminescu.

Așa l-am cunoscut eu. Cîta filozofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vîrstei de șaptesprezece ani! Ce entuziasm! Ce veselie!

Hotărît, închipuirea nu mă înșelase... Era un copil minunat.

Într-o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încîntat.

—Dacă-ți place așa de mult poezia, trebuie să și scrii, i-am zis... Am aflat eu că dumneata ai și scris.

—Da, am scris.

—Atunci — și mie-mi place poezia, deși nu pot scrie — fii bun și arată-mi și mie o poezie de dumneata.

Eminescu s-a executat numaidecât. Era o bucată dedicată unei actrițe de care el era foarte înamorat... D-abia mai țiiu minte. Știu atîta, că era vorba de strălucirea și bogățiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată... cam așa ceva. Poezia aceasta îmi pare că s-a publicat prin 68 sau 69 în Familia din Pesta.

A doua zi seara ne-am întîlnit iarăși. Dar peste zi o nemulțumire intimă intervenise. Actrița fusese foarte puțin mișcată de mîhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată tăcut și posomorît, vorbea foarte puțin și contradicția îl irita. În zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoșteam. A plecat să se culce devreme, și dimineața, la amiazi cînd m-am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusesse acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăieri. Am petrecut toată ziua rîzînd, mi-a vorbit despre India antică, despre daci, despre Ștefan cel Mare, și mi-a cîntat doina.

Îi trecuse ciuda regelui asirian și acum se bucura în liniște de avuțiile și strălucirea lui.

Așa l-am cunoscut atuncea, așa a rămas pînă în cele din urmă momente bune: vesel și trist; comunicativ și ursuz; blînd și aspru; mulțumindu-se cu nimica și nemulțumit totdeauna de toate; aci de o abstenență de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieții; fugind de oameni și căutîndu-i; nepăsător ca un bătrîn stoic și iritabil ca o fată nervoasă. Ciudată amestecătură! — fericită pentru artist, nenorocită pentru om!

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am așteptat toamna pe Eminescu în zadar — trupa s-a întors fără dînsul. Părintele lui, de fel din Botoșani, l-a regăsit pe excentricul fugar și, mai cu binele, mai cu de-a sila, l-a luat acasă, și d-acolo l-a trimis la Viena.

Am văzut mai tirziu: „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este...” Eminescu își ținea

făgăduiala: copilul creștea om mare.

Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici pe Eminescu, cu un frate al lui, ofițer. Plecau amîndoi în străinătate — el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate mai mare; tot așa de frumos, de blînd și de ciudat — o izbitoare asemănare în toate. Acela a mers la Berlin; în cîteva luni a speriat Academia militară cu talentele-i și a dat un examen care l-a făcut pe mareșalul Moltke să se intereseze foarte de aproape de soarta lui, hotărît să-l ia pe lîngă dînsul. Ca să-și încoroneze succesul, militarul s-a dus acasă și, fără să lase măcar o vorbă, s-a împușcat.

Peste mai multă vreme, cînd am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns rîzînd:

— Mai bine! ăla era mai cuminte ca noi!

Peste cîțiva ani a venit în București tata lui Eminescu. Era un bătrîn foarte drăguț, glumeț și original. Făcuse o bună afacere și venise să-i cumpere fiului haine și ceasornic și să-i deie „din viață” o sută de galbeni, partea lui de moștenire din averea părintească.

L-am întrebat atunci pe Eminescu dacă mama lui trăiește. Mama murise, dar, după aerul posomorît cu care mi-a răspuns, am înțeles că de moartea ei se legau niște amintiri mai crude decît ca de o moarte normală, nu numai dureroase, dar și neplăcute.

Am aflat apoi că o soră a lui, care-l iubea foarte, trăia retrasă într-o mănăstire: biata fată era paralizată din copilărie. Și au fost oameni, nu de rînd, oameni de seamă, cărora le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un vițiu.

Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum vițios. În lumea asta mulțimea celor de rînd crede că plăcerile materiale ale vieții sunt privilegiul lor exclusiv și că oamenii rari nu au voie să

aibă și defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, și când o pasiune îl apuca era o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui. Cu desăvârșire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea... Atunci era o zbuțumare teribilă, o încordare a simțirii, un acces de gelozie, cari lăsau să se întrevadă destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârșească.

Cînd ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus și peste două-trei zile se arăta iar liniștit, ca „Luceafărul lui — nemuritor și rece”. Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice budismul și să-mi cînte Nirvana, ținta supremă a lui Buda-Qakiamuni.

O așa încordare, un așa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfîrșitului. După cutremur, el nu s-a mai închis în odaie să se culce și să mai facă ce făcea mai-nainte Luceafărul. A pornit înainte, tot înainte, pînă ce a căzut sub loviturile vrăjmașului pe care-l purta în sînu-i încă din sînul mamei sale. Copil al unei rase nobile și bătrîne, în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieți și germenul distrugerii finale a rasei — geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Încercarea, drumul către Nirvana, a fost tot așa de dureroasă cît și de strălucită.

În capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligență; cel mai mîhnit suflet, în trupul cel mai trudit! Și dacă am plîns cînd l-au așezat prietenii și vrăjmașii, admiratorii și invidioșii sub „teiul sfînt”, n-am plîns de moartea lui; am plîns de truda vieții, de cîte suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăși.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată, și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările.

Generații întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Șerban-vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, și o bucată din care să scoți un alt Eminescu nu se va mai găsi poate. Să

doarmă în pace necăjitul suflet! Ferventul budist este acum fericit: el s-a întors în Nirvana — așa de frumos cântată, atât de mult dorită — pentru dînsul prea tîrziu, prea devreme pentru noi.

1889, iunie 18

(În Constituționalul din 20 iunie 1889, ca editorial, semnat C. În Note și schițe, 1892, p. 7. Reprodus în Momente, schițe, amintiri, 1908)